

بررسی نقش سپاه و بسیج در تأمین امنیت و توانمندسازی حاشیه کلانشهر مشهد

علی درویش احمد آبادی^۲

مهدی نطق پور^۱

محمد مهدی اسماعیلی^۳

تأیید مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۰۳

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۶/۱۹

چکیده

این تحقیق با طرح این مسئله، که در مناطق حاشیه‌نشین مشهد، سپاه و بسیج چه نقشی دارد و می‌تواند داشته باشد با روش توصیفی تحلیلی و با جمع‌آوری اطلاعات پیمایشی از آن مناطق و نخبگان، تحلیلی را انجام داده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تا کنون سپاه و بسیج در قالب‌های مختلف همواره در زمینه برقراری امنیت و توانمندسازی بیشتر این مناطق در جهت امنیت پایدار تلاش کرده‌اند که نتایج تحقیق بدرستی این را اثبات می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سپاه و بسیج در زمینه اقدامات و زمینه‌های زیر به ترتیب اهمیت تأثیر مثبت و بسیار معنی‌داری را در تأمین امنیت و توانمندسازی این مناطق داشته است: ۱- توسعه زیرساخت‌های سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۲- اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرح‌های عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۳- اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت و توانمندسازی بیشتر حاشیه شهر مشهد ۴- تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت در حاشیه شهر مشهد در مقابل زمینه‌ها و عوامل مختلف نا امنی. هدف این پژوهش، بررسی نقش سپاه و بسیج در تأمین امنیت و توانمندسازی حاشیه کلانشهر مشهد است. روش این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی با ابزار پیمایشی (پرسشنامه) بوده است. از نظر هدف نیز این تحقیق کاربردی است که نتایج آن می‌تواند در آگاهی دادن به مسئولان و حل مشکلات حاشیه‌نشینی بویژه در حاشیه کلانشهر مشهد کمک شایانی کند.

کلید واژه‌ها

امنیت شهری و حاشیه نشینی، تأمین امنیت و حاشیه‌نشینی، مشکلات کلانشهر مشهد، نقش سپاه در تأمین امنیت.

مقدمه

حاشیه‌نشینی به شیوه‌ای جدید از زندگی اطلاق می‌شود که با تراکم بیش از حد جمعیت، تعارض فرهنگی ناخواندگی و ناخواستگی، بیکاری و مشاغل کاذب، خشونت و جرم و جنایت، فشار زیاد از حد بر امکانات و تأسیسات محدود شهری، بی‌نظمی، بی‌ثباتی، بی‌هویتی و بالاخره احساس حقارت و اضطراب و آمادگی برای آشوب و انفجار همراه است؛ با این وصف، حاشیه‌نشینی به نوعی شیوه‌ای نامناسب از تجمع انسانی است که خود علاوه بر اینکه از ثبات و امنیت عاری است، تهدیدکننده ثبات و امنیت دیگران نیز هست و شیوه مناسبی برای زندگی نیست.

کشور ایران نیز، همراه با دیگر کشورهای در حال توسعه شاهد رشد و گسترش شهرنشینی بوده است به گونه‌ای که کارشناسان مسائل شهری اظهار می‌کنند در کنار رشد طبیعی جمعیت، نقش مهاجرت باعث رشد بی‌حساب و ناموزون جمعیت شهرهای بزرگ شده است.

به‌طور کلی مهاجرت به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی پیامدهای بسیار متعددی دارد که بیشتر آنها دارای پیامدهای منفی و یا بی‌نظمی است و باعث اختلال در تعادل نظام می‌شود که «حاشیه‌نشینی» و در پی آن افزایش آسیب‌های اجتماعی از جمله این موارد است (کلاتری، ۱۳۸۰: ۱۰۰).

طبق آمار مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۴، جمعیت حاشیه‌نشین کشور در حدود ۱۱ میلیون نفر برآورد شده است که حدود ۱۰/۹٪ از این جمعیت در حاشیه شهر مشهد ساکن هستند. شهر مقدس مشهد به‌عنوان نقطه هدف در جغرافیای ایران و مرکز ثقل جمعیت از این امر مستثنی نیست و با افزایش رشد جمعیتی و مهاجرت بویژه در دهه ۱۳۵۰ سبب شد نه تنها پدیده شهرک‌سازی و حاشیه‌نشینی در اطراف آن به‌صورت امری رایج در آید، این رشد شتابان شهرنشینی در مشهد و افزایش مشکلاتی از جمله افزایش هزینه‌های شهری، مشکلات شهرها و روستاهای اطراف مشهد از جمله کم‌آبی، بیکاری و مهاجرت اتباع خارجی موجب شده است تا بسیاری از مهاجران به مناطق حاشیه‌ای شهر مشهد کشانده شوند به طوری که شاهد رشد قارچ‌گونه شهرک‌های اقماری در حاشیه کلانشهر مشهد بوده‌ایم.

جمعیت در مناطق حاشیه شهر مشهد چنان بی حساب رشد کرده که کنترل و هدایت و مدیریت مسائل شهری بویژه مشکلات دنبال آن را در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و امنیتی به مهمترین مسئله تبدیل کرده است. بر اساس برآوردهای میدانی از دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی، تصویر کلی از وضعیت جمعیتی این مناطق حاشیه نشان می‌دهد که این مناطق در طول سالهای اخیر به مناطقی با مشکلات خاص اجتماعی، فرهنگی و امنیتی تبدیل شده است.

پیامدهای این مراکز ناهمگن جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی، افزایش میزان ناهنجاریهای شهری با مشکلات بنیادین از قبیل فقر، بیسوادی، بیکاری، بیماری و... را به دنبال داشته است. فشار ناشی از این عوامل بویژه ساختار طبقاتی ناشی از فرادستی و فرودستی حاکم و شکل‌گیری ذهنیت مقایسه‌ای و در نهایت احساس محرومیت نسبی افراد حاشیه‌نشین را به سوی دست آلودن، ناگزیر به جرم و جنایت و ایجاد ناامنی سوق می‌دهد به طوری که بر اساس تحقیقات می‌توان به نمونه‌هایی بارز اشاره کرد.

بیان مسئله

مسئله مهم این است که مناطق حاشیه شکل‌گرفته در حاشیه شهر مشهد ضمن تأثیرگذاری بر این مناطق در نهایت بر امنیت کلانشهر مشهد تأثیر می‌گذارد. و به علت درهم تنیدگی کالبدی و جغرافیایی کشور و رفت و آمد و مسافرت هم‌میهنان و زوار امام هشتم بسیاری از مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی ناشی از حاشیه‌نشینی در این شهر می‌تواند به دیگر شهرهای کشور تراوش کند و این شهرها را تحت تأثیر قرار دهد.

در حال حاضر نهاد انقلابی سپاه از هر جهت آماده دفاع از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن است و با وجود آن، نظام جمهوری اسلامی ایران از هیچ تهدید داخلی و خارجی ترسی به خود راه نمی‌دهد. در واقع با وجود سپاه و بسیج، نظام جمهوری اسلامی بیمه شده و آینده آن نیز روشن و مشخص است؛ زیرا سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از نظر سازمانی، فناوری، تجهیزات نظامی، اطلاعاتی، امنیتی و نیروی انسانی دارای بهترین وضعیت ممکن است. علاوه بر آن نیروهای سپاه از نظر معنوی، اعتقادی روحیه ایثار، فداکاری و شهادت‌طلبی نیز سرآمد

تمام ارتشهای جهان هستند و همین ویژگی است که آن را از دیگر ارتشهای جهان متمایز می‌کند.

از آنجا که کلانشهر مشهد به‌عنوان پایتخت معنوی جمهوری اسلامی ایران و مرکزیت فرهنگی و مذهبی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و هرگونه تحولات و ناامنی در آنجا حتی می‌تواند مستقیم و غیر مستقیم در سطح کشور تأثیرگذار باشد، این پژوهش درصدد دستیابی به این مسئله است که نقش سپاه و بسیج برای مقابله با تهدیدات امنیتی حاشیه شهر مشهد چیست و مجموعه اقداماتی که (باید) برای ایجاد امنیت پایدار در مناطق حاشیه شهر مشهد به عمل آورد (چه تأثیری بر امنیت حاشیه شهر مشهد دارد؟) چیست؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

الف - اهمیت

از آنجا که کلانشهر مشهد پایتخت و مرکز معنوی جمهوری اسلامی ایران است، شناخت تهدیدات و آسیب‌پذیریها و بررسی روند و ابعاد مختلف آن، موجب می‌شود تا اقدامات راهبردی بموقع و تصمیم‌گیریهای صحیحی قبل از به‌وقوع پیوستن هرگونه بحران در پیش گرفته، و از هرگونه ناامنی در این کلانشهر جلوگیری شود که به‌گونه‌ای بر دیگر مناطق کشور از لحاظ معنوی تأثیر دارد. از سوی دیگر مشهد تنها شهر با حاشیه‌نشین در ایران است که علاوه بر وجهه مذهبی دارای همسایه مرزی بی‌ثبات مانند افغانستان است که امکان بروز کارکردهای انتظامی به‌صورت امنیتی در آن فراهم است.

نظر به توسعه رو به رشد مناطق حاشیه‌ای، ضرورت مدیریت و کنترل مطلوب و نیز حفظ امنیت در این مناطق با در نظر گرفتن چالشهای فراروی امنیت، ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین نقش بسیج در مقطع کنونی با توجه به تأکیدات مقام معظم رهبری بسیار مورد اهمیت است و ضرورت دارد با تحقیقات در زمینه حاشیه‌نشینی و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد و کمک به اتخاذ برنامه‌های مناسب برای حل این مشکل و پیامدهای آن اقدامات لازم صورت گیرد که این پژوهش می‌تواند در این راستا مفید و ضروری باشد.

- نیاز به مقابله با پدیده حاشیه‌نشینی در شهر مشهد و ایجاد امنیت پایدار در آن که بدون همکاری بسیج و سپاه به دست نخواهد آمد؛
- نیاز به طرح‌های امنیتی برای جلوگیری از تبدیل مشکلات حاشیه شهر مشهد به مشکل امنیت ملی برای کشور در آینده؛
- توسعه و گسترش نامحسوس اشراف اطلاعاتی و اقدامات عملیاتی در حاشیه شهر مشهد؛
- رصد جریان‌های حاشیه شهر مشهد و قانونمند کردن فعالیت‌های مذهبی، فرهنگی و ...
- برخورد با باندهای ارادل و اوباش سازمان‌یافته در حاشیه شهر مشهد؛
- مقابله با نفوذ جریان‌های سلفی تکفیری وابسته به برخی کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛
- امکان تصمیم‌گیری در مورد اصلاح، تداوم و یا توقف طرح‌ها و برنامه‌ها توسط فرماندهان و مسئولان؛
- جبران کمبود اطلاعات بین مسئولان و عوامل تصمیم‌گیرنده.

ب- ضرورت

- در صورت عدم اجرای این تحقیق، بسیاری از مسائل دفاعی و امنیتی مغفول مانده و امکان اینکه نتوان تصمیم موثری اتخاذ کرد، وجود دارد. در این صورت، هزینه‌های هنگفتی به کشور تحمیل خواهد شد. از موارد ضرورت این تحقیق، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:
- احتمال افزایش ضریب غافلگیری امنیتی و دفاعی و اطلاعاتی در صورت عدم توجه کافی به عناصر؛
- مواجه شدن با بن‌بست زمانی و عملیاتی در صورت مواجه شدن با تهدیدات آتی در صورت عدم اقدامات مناسب
- سوء استفاده دشمنان و معاندان جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با مذهب تشیع
- افزایش زمینه فعالیت گروه‌های فساد، مواد مخدر و جریان‌های تکفیری و غیره با توجه به همجواری با برخی کشورهای همسایه.
- در صورت عدم توجه ممکن است حمایت معاندین را به همراه داشته باشد.

علاوه بر این موارد وجود شکافهای طبقاتی که میان اقشار حاشیه‌نشین و خود آن شهرها وجود دارد از هر جهت زمینه فقر شهری (فقر اجتماعی، اقتصادی کابدی و زیست محیطی و...) را می‌تواند به دنبال داشته باشد. که سپاه و بسیج می‌تواند با طرح‌های مختلف محرومیت‌زدایی و آموزش و سایر مباحث محرومیت‌زدایی در مقابل این تهدیدات مقابله و زمینه‌های امنیت پایدار را فراهم نماید.

بنابراین لازم است سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برای جلوگیری بروز مسائل و مشکلات امنیتی در شهر مشهد مقدس و دفاع از دستاوردهای انقلاب اسلامی و اصول و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران، ضمن شناخت مشکلات و معضلات موجود در حاشیه شهر مشهد و رصد دقیق اطلاعاتی با توجه تهدیدات ناشی از حاشیه‌نشینی با شناسایی آسیب‌های موجود با برنامه‌ریزی دقیق اقدامات لازم را انجام دهد و در این راستا از تمام توانمندی و ظرفیت بهره‌مند گردد.

- سوال اصلی: نقش سپاه و بسیج برای مقابله با تهدیدات امنیتی حاشیه شهر مشهد چه بوده؟
 سوال فرعی یک: تاثیر اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان می‌باشد؟
 سوال فرعی دوم: تاثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرح‌های عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان می‌باشد؟
 سوال فرعی سوم: تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان می‌باشد؟

اهداف پژوهش

هدف اصلی

- بررسی نقش سپاه و بسیج در تأمین امنیت و توانمندسازی حاشیه کلانشهر مشهد

اهداف فرعی

- بررسی نقش سپاه و بسیج در حوزه فرهنگی و اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین مشهد

- بررسی نقش سپاه و بسیج در حوزه اطلاعاتی و عملیاتی در مناطق حاشیه‌نشین مشهد
 - بررسی نقش سپاه و بسیج در حوزه محرومیت‌زدایی و توسعه زیرساخت‌های عمومی و توانمندسازی مردم در مناطق حاشیه‌نشین مشهد
 - بررسی نقش سپاه در حوزه توسعه بسیج مردمی و عمق‌بخشی داخلی در مناطق حاشیه‌نشین مشهد

مروری بر ادبیات و مفاهیم پژوهش

تعریف حاشیه‌نشینی

حاشیه‌نشینی، وضع زندگی تمام کسانی است که در جامعه شهری ساکنند؛ ولی از نظر درآمد، بهره‌گیری از امکانات و خدمات در وضع نامطلوبی به سر می‌برند. در واقع تمام کسانی که از حالت تولیدی گذشته خود بیرون آمده‌اند و به‌صورت مازاد نیروی انسانی در حاشیه شهرها سکنی می‌گزینند در زمره حاشیه‌نشینان قرار می‌گیرند (اسکانی کزازی و دیگران، ۱۳۸۸: ۲).

زاهدانی در تعریفی از حاشیه‌نشینی می‌گوید: «حاشیه‌نشینی یک مسئله و عارضه شهری است که منبع اصلی بزهکاری و جرم به‌شمار می‌رود و انواع مختلفی دارد. اگر چه حاشیه‌نشینی انواع مختلفی دارد دارای الگوی مشخص جهانی است. افرادی که در مناطق حاشیه زندگی می‌کنند از ساخت قدرت و سیاست عمومی جامعه جدایی می‌یابند و به‌عنوان گروه پست اجتماعی تلقی می‌گردند» (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۸).

چارلز آبرامز^۱ کارشناس معروف مسکن از مفهوم حاشیه‌نشینی تعبیری به این شرح ارائه کرده است: «ساختمان یا بخشی از شهر که در آن ویرانی، نارسایی عرصه خدمات درمانی، تراکم جمعیت در واحدهای مسکونی، نبود آسایش لازم و خطرهای ناشی از عوارض طبیعی نظیر سیل دیده می‌شود» (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۳۴).

1 - Charles Abrams

هیراسکار^۱ معتقد است که منطقه حاشیه‌نشین منطقه‌ای است که فقر در چهره آن شدیداً نمایان است و میزان زاد و ولد و مرگ و میر کودکان و نوزادان و اعمال نامشروع، جرم و بزهکاری جوانان، ناهنجاریها و مرگ و میر عمومی در آن زیاد است به طوری که چنین مکانی، معرف وضعیتی جهنم‌گونه در روی زمین است (هیراسکار، ۱۳۷۶: ۱۰۸).

مارشال کلینارد^۲ در تعریف حاشیه‌نشین چنین آورده است: حاشیه‌نشین، خرده فرهنگی با مجموعه‌ای از ارزشها و هنجارهاست که در محل‌هایی با بهداشت کم، انحرافات اجتماعی و ویژگیهای دیگر از جمله انزوای اجتماعی همراه است. مناطق پیرامون شهرهای بزرگ به طور کلی محصول رشد ناهمگون شهری و انباشت تعارض آمیز و تنشزای سرمایه و بیکاری روستایی و انهدام ارتباطات خانوادگی - سنتی است (رئیس دانا، ۱۳۸۱: ۲۰).
با کمی تأمل در بررسی و مطالعه تعاریفی که تاکنون از پدیده حاشیه‌نشین ارائه شده، می‌توان گفت این مناطق دارای این ویژگیها است:

- وضعیت بسیار نامناسب شهری؛
- تراکم و حجم جمعیت زیاد؛
- امکانات و تسهیلات و خدمات اجتماعی ناچیز فرسوده و اندک؛
- کمبود بهداشتی و سلامتی؛
- میزان زیاد کجروی اجتماعی؛
- اشتغال ناقص و غیر رسمی؛
- وجود خرده فرهنگهای متفاوت و نبود فرهنگ گروهی.

مفهوم انسان حاشیه‌نشین

حاشیه‌نشین به فردی اطلاق می‌شود که به دلیل مشکلات معیشتی در نظام شهری تاب مقاومت نیاورده و به حاشیه کلان شهرها پناه آورده است تا از هزینه‌های زندگی در متن شهر در امان باشد (لطفی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۷).

1 - Hiraskar
2 - Marshalklenard

به عقیده پارک «انسان حاشیه‌نشین» انسان عصر تحول و دگرگونی بنیادی است. چنین فردی با شخصیتی که دارد در اثر برخورد با فرهنگها، نژادها، یا به علت دگرگونیهای بنیادی ناهماهنگ درون جوامع در حال رشد ظهور و تکامل می‌یابد؛ به این ترتیب، افراد یا گروه‌هایی که وارث چنین حوادث و تجربیاتی هستند از نظر اجتماعی در موقعیتی قرار می‌گیرند که اصطلاحاً موقعیت حاشیه‌نشینی نامیده می‌شود. منظور از موقعیت حاشیه‌نشینی، شرایط یا علمی است برزخ‌گونه که فرد را از نظر اجتماعی و فرهنگی به حالت تعلیق در می‌آورد (صدیقی، ۱۳۷۸: ۸). بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که حاشیه‌نشین فردی است مهاجر یا غیر مهاجر که به دلیل نبود ریاست و تخصص صنفی و نبود بنیانهای مالی توانمند و طبقه و فرهنگ اجتماعی متناسب با طبقات و فرهنگ متعارف و لازم شهری در حاشیه واقع شده است. این افراد بیشتر به علت عوامل رانش زادگاه خود و کمتر به دلیل عوامل جاذب شهری، زادگاه خویش را ترک می‌کنند و به شهرها روی می‌آورند. آنها به دلیل عدم تطبیق با محیط شهری از یک سو و بر اثر عوامل پسران شهری از سوی دیگر از محیط شهری پس زده می‌شوند و بتدریج به کانونهای به هم پیوسته و یا جدا از یکدیگر در قسمت‌هایی از شهر سکنی می‌گزینند.

مفهوم حاشیه‌نشینی از دیدگاه امنیتی

در نگرش حقوقی و امنیتی، پدیده حاشیه‌نشینی یکی از پدیده‌های مستعد رشد ناهنجاری اجتماعی است و به تعبیر کارشناسان خطری پنهان است که وجود دارد و پیوسته بشدت، امنیت شهرها و شهروندان را در مخاطره می‌اندازد؛ اما هیچ‌گونه ناامنی ذهنی ایجاد نمی‌کند. این پدیده، خطری بالفعل است که به آن خو کرده و با تهدیدات آن انس یافته‌ایم؛ چون تدریجی، و معلول توسعه‌یافتگی است.

حاشیه‌نشینی از یک سو حاشیه‌ای امن برای مجرمان و بزهکاران است و از سوی دیگر حاشیه‌ای ناامن برای شهروندان به‌شمار می‌رود. در این میان قربانیان واقعی انسانهایی هستند که برای ادامه حیات و بقای خود از همه بضاعت خویش به هر بهایی بهره گرفته‌اند. این سکونتگاه‌ها پذیرای ناهنجاریها و برانگیزاننده آسیبهای اجتماعی است که گاه در استدلالی وارونه، همان، علت پیدایش این سکونتگاه‌ها قلمداد می‌شود (ارمغان، ۱۳۸۹: ۴۸).

دلایل شکل‌گیری حاشیه‌نشینی

درباره علتها و عوامل مؤثر در پیدایش حاشیه‌نشینی و چگونگی آن دیدگاه‌ها و نظریات متعددی ارائه شده است که به تعدادی از آنها اشاره می‌شود: نظریه بومی‌شناسی مکتب شیکاگو که به تحلیل سکونتگاه‌های نامتعارف بر اساس چهار متغیر ویژگی جمعیت، سازمان اجتماعی، محیط طبیعی، و سطح فناوری می‌پردازد (پاپلی یزدی، ۱۳۸۳: ۲۷۹). دیدگاه رابرت ارک^۱ درباره شکل‌گیری مناطق مسکونی ارزان قیمت بر اثر حومه‌نشینی برای مهاجران (ممتاز، ۱۳۸۳: ۱۲۸)؛ قوانین مهاجرت شهر (اوبرای، ۱۳۷۰: ۷۰)؛ نظریه مهاجرتی «لیو مایکل تودارو^۲» در ارتباط با جاذبه‌ها و دافع‌هایی که در نگهداشت فرد یا ترغیب وی به مهاجرت تأثیر گذار است (حسین‌زاده و دلیر، ۱۳۷۰: ۶۴)؛ نظریات مارشال کلینارد و کلود در مورد تغییر در چگونگی استفاده از زمین و کمبود مسکن در مناطق حاشیه‌نشین (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۱۶)؛ دیدگاه پل میدوزو افراین میزروچی^۳ که عامل اصلی حاشیه‌نشینی را مهاجرت و مهاجرت را نتیجه نبود توازن نابرابری روستا و شهر می‌داند (خوب‌آیند، ۱۳۸۴: ۴۸)؛ مکتب وابستگی و نظریه‌پردازان آن مانند فرانک^۴ و کاستل^۵ که به نظر آنها، تغییرات ساختاری در کشورهای جهان سوم موجب تشدید فقر و حاشیه‌نشینی می‌شود (حسینی، ۱۳۸۴: ۷۶). دیدگاه زاهد زاهدانی که علت اصلی تفاوت زندگی شهری و روستایی و حاشیه‌نشینان را در چگونگی سکونت و شیوه زندگی آنان می‌داند که خود ناشی از وجود و توزیع دسترسی نابرابر به امکانات جامعه و روابط ناعادلانه اجتماعی است (قلی‌زاده، ۱۳۸۹: ۳۳)؛ نظریه چگونگی استفاده از اراضی شهری؛ در این نظریه شکل و نظام فضایی خاصی که شهر به خود می‌گیرد، نتیجه رقابت گروه‌های مختلف شهری برای احراز موقعیت شهر به شکل رقابتی است. در این صورت، بازماندگان این رقابت در بازی با طبقه ثروتمند، نواحی پست ارزان قیمت را برای سکونت انتخاب می‌کنند و در نتیجه به ظهور پدیده‌های نظیر زاغه‌نشینی، حاشیه‌نشینی، حلبی‌آباد و... دامن می‌زنند (هاروی، ۱۳۷۰: ۳۷)؛ نظریه مرکز - پیرامون بخوبی فرایند شکل‌گیری مناطق حاشیه‌ای را در نتیجه بهره‌کشی

-
- 1 - Rabert erk
  - 2 - Todaro
  - 3 - Mizerogi
  - 4 - Ferank
  - 5 - Kastel

عادلانته هسته شهری نشان می‌دهد. در این نظریه، هسته مرکزی شهری به دلیل عامل سلطه بر پیرامونش، که خود از انباشت سرمایه در درون و نبود سرمایه‌گذاری در بیرون حاصل می‌شود، دائماً خود را تقویت می‌کند و ناحیه بیرونی خود را از توسعه فیزیکی و انسانی باز می‌دارد (فریدمن، ۱۳۶۳: ۷۸).

اگر چه هر یک از این نظریه‌ها به عوامل متعددی در زمینه شکل‌گیری و گسترش حاشیه‌نشینی اشاره کرده، هیچ‌یک بر مبنای حاشیه‌نشینی و امنیت شکل نگرفته است؛ اگرچه با بررسی ابعاد امنیت و زمینه‌های نا امنی می‌توان در یافت که حاشیه‌نشینی و ریشه‌های آن در این نظریات چقدر می‌تواند در امنیت آن شهر و حتی خارج از آن در گستره سرزمینی تأثیرگذار باشد. بنابراین بررسی موضوع این تحقیق بر اساس این نظریات پایه و در راستای ایجاد امنیت در این مناطق از اهمیت فراوانی برخوردار است.

انواع حاشیه‌نشینی

به‌طور کلی حاشیه‌نشینی را به دو دسته تقسیم می‌کنند: حاشیه‌نشینی برون‌شهری، حاشیه‌نشینی درون‌شهری که ذیلاً هر کدام از آنها تعریف شده است:

حاشیه‌نشینی برون‌شهری

این قسم حاشیه‌نشینی اکثراً در اطراف کلانشهرها بدون برنامه‌ریزی قبلی به‌وجود می‌آید (لطفی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۷).

حاشیه‌نشینی درون‌شهری

بر خلاف حاشیه‌نشینی برون‌شهری، حاشیه‌نشینی درون‌شهری عمری طولانی دارد و پدیده‌ای تازه نیست. در تمام کشورهای دنیا چنین مناطقی را می‌توان یافت. چنین محدوده‌هایی با وجودی که در درون کلانشهرهاست از دیگر مناطق با خط قرمزی جدا شده است، گویی ساکنان این مناطق هم حاشیه‌نشین هستند با این تفاوت که با فاصله کمتری نسبت به حاشیه‌نشینان برون‌شهری در متن شهرها زندگی می‌کنند.

ویژگیهای مناطق حاشیه‌نشین

فراوانی زاد و ولد، بهداشت بسیار عقب‌مانده، گرایشهای کورکورانه دینی و تقدیرپرستی محض، سستی و کاهلی درباره هر نوع تلاش و تکاپوی شخصی، کوشش و تکاپو در فعالیتهای

سیاسی کور و بی‌هدف، گرامیداشت هر نوع تظاهرات و تجمعات و نمایشهای دینی سرگرم‌کننده، خوگرفتن به بی‌اعتنایی در نتیجه تبلیغات عنصری که تکاپوی انسان را در برابر تقدیر و قسمت بی‌حاصل تلقین می‌کند، محروم ماندن از ارتباط با افراد دانا و خیرخواه و ارتباطات اجتماعی مفید، بیسواد و بیکاره بار آمدن فرزندان، محاصره‌بودن در طبقه معیوب اجتماعی، تسریع آلودگی محیط زیست، شغل‌های کاذب، بیکاری نامحدود، تحقیر اجتماعی، واحدهای مسکونی رو به ویرانی و فرسوده با تجهیزات ناقص، تسلط فرهنگ فقر و انعکاس آن در رفتارهای اجتماعی مردم، فقر اقتصادی، گوشه‌گیری مردم از بیشتر جریانهای شهری، بی‌توجهی و بی‌اعتنایی سازمانها و از دست دادن هویت.

شخص مهاجر با تغییر محیط اجتماعی بتدریج جامعه زادگاهش را، که معرف هویت اوست، فراموش می‌کند و با وجود کوششی که در جهت انطباق با سنتها و ضوابط شهر میزبان به خرج می‌دهد به علت تفاوت فرهنگی محسوس، دچار تزلزل شخصیتی می‌شود؛ احساس عدم امنیت می‌کند و می‌پندارد که به او ظلم شده و این امر ممکن است سبب بروز واکنشهای متضاد شود. وقتی بین دو شیوه زندگی و دو نظام ارزشی ناسازگاری و تضاد پیدا شود بالطبع برخورد فرهنگی و بالاخره جرم به وجود می‌آید (روح الامینی، ۱۳۷۴: ۵۷).

ابعاد، گستره و انواع امنیت

مفهوم امنیت در سیر تطور و توسعه خود به‌عنوان موضوع مورد بررسی حوزه‌های بیشتری از علوم مدنظر قرار گرفته و هر یک از علوم مختلف بسته به موضوعات مورد بررسی خود بعدی از ابعاد را کانون توجه خود قرار داده و به آن پرداخته است؛ به‌طور مثال امنیت برحسب موضوع می‌تواند به اقسام مختلف چون امنیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اخلاقی و غیره تقسیم شود. مکتب کپنهاک امنیت را بر حسب مرجع و نوع تهدیدات وجودی به امنیت فردی، ملی و بین‌المللی تقسیم کرده است (traditional, 2002, 71-67). ابعاد امنیت ملی را نیز برحسب همین مرجع و نوع تهدیدات از هم جدا کرده است.

بوزان در کتاب خود با عنوان «مردم، دولت و هراس» امنیت را به پنج دسته شامل امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت محیط زیست و امنیت نظامی تقسیم کرده است (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴).

امنیت اجتماعی

مفهوم امنیت اجتماعی برای اولین بار و به مفهوم فنی کلمه در سال ۱۹۹۳ توسط اندیشمندانی چون باری بوزان^۱، ال ویور^۲، و لمیتر^۳ تحت عنوان مکتب کپنهاگ مطرح شد. انگیزه طرح این عبارت امواج تهدیدآمیزی بود که هویت گروه‌ها را در معرض خطر قرار داده بود؛ بدین معنا که از یک سو با رشد فناوریهای نوین و مجتمع‌های صنعتی، هویت بعضی گروه‌ها در هویت‌های مسلط هضم می‌شد و از سوی دیگر با گسترش مهاجرت از کشورهای فقیر و جهان سوم به کشورهای صنعتی و پیشرفته، نوعی آشفتگی و آنومی در تمایزهای هویتی پدیدار می‌گردید (مانند اقامت و اشتغال سیاه‌پوستان آفریقایی تبار در فرانسه یا قاچاق کارگران به کشورهای اسکاندیناوی). بوزان و ویور و بعضی دیگر از محققان اروپایی در سال ۱۹۹۳ به عنوان «دستور کاری جدید برای امنیت در اروپا» پیشگامان مبحثی در مطالعات راهبردی شدند که امروزه به موضوعی جذاب و مناقشه‌انگیز مبدل شده است.

امنیت اجتماعی به امکان حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، دین و هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبولی از تحول مربوط است که ناظر بر آرامش، آسایش و رفاه مادی و معنوی جامعه همراه با عدالت اجتماعی، نبود تبعیض و فقر، برقراری نظم اجتماعی و پایداری دولت و حکومت به مالکیت و دارایی آحاد مردم از دستبرد، حفظ جان، مال و ناموس مردم از تعرض، نبود ناهنجاریهای اجتماعی و فساد، استقرار نظام بهینه تأمین اجتماعی و رسیدگی به امور نیازمندان و نظایر آن است. کارشناسان به‌طور کلی از امنیت اجتماعی به امنیت داخلی تعبیر می‌کنند. نقش اصلی آن تضمین قدرت سیاسی و اقتصادی طبقه حاکمه خاص یا بقای نظام اجتماعی و تأمین مقدار کافی از ایمنی عمومی است (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۳۳۱ و ۳۳۰).

امنیت اجتماعی، مصونیت جامعه در برابر عوامل تهدیدکننده جان، مال و آبروی آنان است. برخی نیز امنیت اجتماعی را معادل امنیت عمومی می‌دانند. صفوی معتقد است امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است برای اعضای خود ایجاد کند (صفوی، ۱۳۸۱: ۳۲).

1 - Barry buzan
2 - Ole waever
3 - Lemaiter

معمولاً امنیت اجتماعی با مفهوم هویت نسبت نزدیکی دارد؛ در این رابطه، جوامع زمانی از امنیت اجتماعی برخوردارند که هویت آن جامعه مورد تهدید واقع نشود. منظور از تهدید هویت جامعه تهدیدی است که بقای جامعه را دچار مشکل سازد (صبوری و صفری، ۱۳۹۱: ۶۳). ویور معتقد است امنیت اجتماعی، پایداری الگوی سنتی زبان، فرهنگ، اجتماع، آداب و هویت دینی و ملی در درون شرایط مورد قبول برای رشد و پیشرفت است. امنیت اجتماعی یعنی آرامش و آسودگی خاطری که جامعه برای اعضای خود ایجاد می‌کند و یکی از ویژگیهای اصلی این نوع امنیت، آن است که جامعه مسئول به‌وجود آوردن آن است و دارای گونه‌های مختلفی از جمله امنیت شغلی، امنیت قضایی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی و امنیت اداری است (لرنی، ۱۳۸۴: ۲۸).

امنیت سیاسی

امنیت سیاسی ناظر بر ثبات سیاسی و حفظ حکومت، موجودیت کشور و ملت، وحدت، انسجام و آشتی ملی و تعامل سازنده بین گروه‌ها و نخبگان سیاسی است. امنیت سیاسی بر ثبات سازمانی دولتها، سامانه‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی ناظر است که به آنها مشروعیت می‌بخشد (صفوی، ۱۳۸۱: ۳۱) و در تعریف دیگر یعنی اظهار نظر افراد درباره چگونگی اداره امور جامعه و شرکت در این‌گونه امور بدون احساس بیم و هراس (نصرالهی، ۱۳۹۱: ۱۱۷).

امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی یعنی دسترسی به منابع مالیه و بازارهای لازم برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه و قدرت دولت، که بر روند طبیعی و رو به رشد فرایندهای اقتصادی و نهادهای تولید، توزیع و مصرف، حیات فعال و بدون دغدغه بنگاه‌های اقتصادی، مالی بانکی، سرمایه‌ای و بیمه‌ای در بخشهای عمومی، دولتی و خصوصی، تعامل سازنده با سامانه اقتصاد بین‌الملل و روند فراینده مبادلات و داده و ستاده در بازار تجارت بین‌الملل و نظایر آن ناظر است (پورموسوی، ۱۳۸۷: ۹). زمانی که نا امنی اقتصادی ایجاد شود، سبب می‌شود مردم کمتر خلاق باشند و کمتر سراغ فعالیتهای مفید همراه با خطر بروند. آنها فرصت طلبند و آسیب‌پذیری را افزایش می‌دهند.

امنیت اقتصادی، میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین المللی است. در حالی که به طور سنتی امنیت اقتصادی دو عنصر اصلی یکی استفاده از امکانات اقتصادی به عنوان یک اهرم و دیگری، بنیان اقتصادی قدرت نظامی دارد. افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و سیاسی شدن فزاینده موضوعات اقتصادی باعث ایجاد آسیب پذیری بیشتر دولتهای ملی می شود؛ زیرا این واحدها بیش از هر زمانی در گذشته برای تأمین نیازمندیهای زندگی روزمره به یکدیگر وابسته اند (ماندل، ۱۳۸۷: ۸۱).

امنیت اقتصادی یعنی ایجاد چنان نظمی در اجزا و بخشهای اقتصادی جامعه که افراد را از احساس خطر نسبت به کمبود و نبود لوازم و امکانات اساسی مورد نیاز مصون دارد (نصرالهی، ۱۳۹۱: ۱۱۷).

امنیت فرهنگی

مصونیت فرهنگ فرد و جامعه از هرگونه تعرض و تهدید را امنیت فرهنگی می گویند؛ به عبارت دیگر، امنیت فرهنگی، ایجاد وضعیتی مطمئن، آرامبخش و خالی از هرگونه تهدید و تعرض است که انسان نسبت به دین، افکار، اخلاق، آداب و رسوم، باورها و ارزشها، میراث فرهنگی، آثار ادبی و... تدارک دیده است ([http: vista.ir](http://vista.ir)).

در تعریف دیگر امنیت فرهنگی آمده است، هرگاه دشمنان داخلی و خارجی بکوشند تا فضای آرام جامعه را ناآرام کنند؛ اعتقادات مردم را متزلزل سازند؛ اذهان مردم را آشفته کنند و در پی استحاله فرهنگی، وارونه کردن ارزشها و منع فرهنگی باشند، زمامداران و کارگزاران نظام، وظیفه دارند که در برابر این تهدید و ناامنی فرهنگی ایستادگی، و امنیت فرهنگی را برقرار کنند (خو محمدی، ۱۳۸۴: ۲۷۱ - ۲۶۱).

امنیت شهری

امنیت شهری از بحثهای علمی، فنی، کاربردی و اداری مهمی است که اکنون به صورت موضوعی میان دانشی و فرادانشی جامع اکنون نگر در چهارچوب جامعه شناسی شهری، حقوق، جغرافیا، علوم انتظامی - امنیتی و نظایر آنها بررسی می شود و با سرنوشت آحاد شهروندان کل نظام اجتماعی و اقتصادی شهرها بویژه مسائل امنیت کلانشهرها سروکار دارد. امنیت شهری به

معنای فراغت از هرگونه تهدید و تعرض به حقوق و آزادیهای مشروع و قانونی شهروندان است و از سه لایه اصلی و متکامل تشکیل شده که عبارت است از امنیت فردی، اجتماعی و امنیت ملی (کارگر، ۱۳۸۶: ۱۴۱). نا امنی در شهرها بسیار پیچیده و دارای ویژگیهای پیدا و پنهانی است که به آسانی نمی‌توان آنها را به‌طور کامل ترسیم و تشریح کرد. آمار زیاد بلایای طبیعی مانند زلزله، سیل، سونامی، آتشفشان و نا امنی‌های اجتماعی یا انسان‌آورد مانند تروریسم، خشونت، قتل، فساد و فحشا و مواد مخدر نشان از گستردگی ناامنی در شهرهاست (صارمی، ۱۳۸۹: ۱۰۹).

البته باید اشاره کرد که مفهوم امنیت شهری نیز همانند مفهوم امنیت از طریق اضداد و تهدیدکننده‌های محیط شهری به معنی عام آن (ساختمان، انسانها، فضاها و...) قابل تعریف، سنجش و ارزیابی است (حسینی، ۱۳۹۰: ۳۳) که این تهدیدها را می‌توان از جنبه‌های مختلف تقسیم‌بندی کرد: طبیعی (مانند زمین‌لرزه، سیل، طوفان و...) و غیر طبیعی (انواع آلودگیها، آب، هوا، محیطی، بصری، حملات تروریستی و بمبگذاری در فضاهای شهری، انواع فساد، رشوه‌خواری و...)، فرهنگی (بی‌بندوباری، بی‌توجهی به هنجارها و ارزشها و...)، کالبدی و محیطی (نابسامانی بافتهای شهری، آلودگی و نامناسب بودن معابر، گذرها و...) و یا انواع دیگر (رضوان، ۱۳۸۵: ۵۲). همان‌طور که مشاهده می‌شود تقسیم‌بندی آقای رضوانی از تهدیدهای شهری بسیار جامع است و استفاده از آن در این پژوهش سودمند خواهد بود. این تقسیم‌بندی را می‌توان به‌صورت شکل ذیل نشان داد که به درک مفهوم امنیت شهری کمک می‌کند.

نمودار ۱: تقسیم بندی تهدیدهای امنیت شهری (رضوان، ۱۳۸۵: ۵۲)

علتهای حاشیه‌نشینی در ایران

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان عوامل مؤثر در حاشیه‌نشینی را به سه دسته تقسیم کرد:

عوامل فراملی

وابستگی به نظام جهانی، این دسته از عوامل در چارچوب مکتب اقتصادی سیاسی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این دسته از عوامل جریان کالا، خدمات و نوآوریها، فناوری، سرمایه و مواضع دولتها مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این جریان آن دسته از گروه‌های اجتماعی که کنترل منابع را در اختیار دارند در جایگاه اجتماعی بالا (متن) و بقیه اقشار در فقر و تهیدستی (حاشیه) قرار می‌گیرند (ابراهیمی و مختاری ملک آبادی، ۱۳۸۴: ۳۲).

عوامل ملی

در اثر ضعف برنامه‌ها و مدیریت شهری در بعد ملی، نسبت جمعیتی که پیرامون شهر تهران در شهرکهای حاشیه‌ای اسکان یافته‌اند از حدود ۱۵ درصد جمعیتی که در کل منطقه در پیش از اجرای سیاستهای تعدیل اقتصادی ساکن می‌شده‌اند به نزدیک ۵۰ درصد آن در پس از اجرای این سیاستها رسیده است. در اثر اجرای سیاستهای تعدیل از کمکهای اقتصادی و اجتماعی دولت به مقدار زیادی به اقشار کم درآمد کاسته، و کنترل بر قیمت‌ها ناچیز می‌شود. در این حالت است که تعداد تهیدستان افزایش می‌یابد و افراد بناچار به اسکان غیر رسمی روی می‌آورند (ابراهیمی و مختاری ملک آبادی، ۱۳۸۴: ۳۲).

عوامل محلی

این دسته از عوامل نا موفق بودن مدیریت شهری را در حل مشکلات انتقال یافته از روستاها به شهرها در بر می گیرد (ابراهیمی و مختاری ملک آبادی، ۱۳۸۴: ۳۲).

حاشیه نشینی در شهر مشهد

طبق آمار زندان مرکزی مشهد (۱۳۸۲) ۵۷ درصد کل مجرمان این شهر را ساکنان مناطق حاشیه شهر مشهد تشکیل می دهند.

اکنون حاشیه شهر مشهد به عنوان کانون نارضایتیها و ناهنجاریهای اجتماعی، مشکلات فرهنگی و مسائل ضد امنیتی و مشکلات زیست محیطی، به محلی امن برای حضور ارادل و اوباش تبدیل شده است. جمعیت کنونی شهر مشهد قریب به سه میلیون نفر است که از این تعداد حدود یک میلیون نفر آن در حاشیه شهر مشهد زندگی می کنند.

براساس آمار رسمی، بیش از یک میلیون حاشیه نشین ساکن شهر مشهد هستند.

این میزان در مقایسه با جمعیت ۷ میلیونی حاشیه نشین کشور، یک هفتم این تعداد را شامل می شود. ثبت یک سوم از جمعیت شهر مشهد به صورت حاشیه نشین نشاندهنده این است که مشهد بیشترین جمعیت حاشیه نشین کشور را دارد.

البته حاشیه نشینی در دیگر شهرهای خراسان رضوی نیز وجود دارد؛ از جمله شهرهای سبزوار، تربت حیدریه و نیشابور که بعد از مشهد به ترتیب بیشترین حاشیه نشین را در استان دارند و رتبه های ۲۲، ۳۳ و ۳۵ حاشیه نشینی در کشور را به خود اختصاص داده اند. البته ۷۰۰ مرکز حاشیه نشین با هفت میلیون نفر جمعیت در کشور وجود دارد؛ از این رو مسئولان باید مشکلات حاشیه نشینی و سکونتگاه های غیر رسمی را از اولویتهای شهر و کشور قرار دهند (<http://www.mashhadnews.org>).

عوامل پدید آورنده حاشیه نشینی در مشهد

۱ - زمین لرزه های خانمان برانداز قسمت های جنوبی خراسان مانند زلزله کاخک، زلزله طبس، دشت بیاض، زلزله فردوس، قائن و یا زلزله های دیگر نقاط خراسان مانند قوچان و شیروان از عوامل مؤثر در حاشیه نشینی شهر مشهد به شمار می رود.

۲ - خشکسالیهای جنوب شرقی ایران و هم‌چنین جنوب خراسان بویژه در سال ۱۳۵۱ که کشاورزی منطقه را تحت‌الشعاع خود قرار داد و عامل مهاجرت مردم این مناطق به سوی مشهد شد.

۳ - مکانیزه شدن کشت در روستاها، نامتعادل بودن میزان دستمزد در شهرها و هم‌چنین افزایش فعالیتهای ساختمانی و کمبود نیروی کار از دیگر عوامل افزایش روند مهاجرت به مشهد است.

۴ - جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، تأثیرات سوئی بر پیکره اقتصاد و ساختار اجتماعی کشورمان برجا گذاشت. مهاجرت ساکنان مناطق جنگی در دوران هشت ساله دفاع مقدس به مشهد که در آن زمان از نظر جنگی شهری امن و کاملاً آرام به‌شمار می‌آمد، موجب عدم تعادل میان عرضه و تقاضای مسکن در این شهر شد.

۵ - جنگهای داخلی افغانستان هم به نوبه خود از دیگر عوامل مهاجرت به دومین کلانشهر ایران به‌شمار می‌رود. مهاجرت قابل توجه افغانها به مشهد به پیامدهایی مانند گسترش زاغه‌نشینی و حاشیه‌نشینی در این شهر دامن زد تا جایی که تمام زاغه‌نشینان ساکن در "گود حاجی تقی" در جاده همت آباد (شمال شرق مشهد) از مهاجران افغان بودند.

گستره تهدید (جغرافیای انسانی) حاشیه شهر مشهد

از سال ۱۳۵۵ تا اکنون حدود ۱۱ برابر جمعیت حاشیه‌نشین شهر مشهد رشد داشته است. در سال ۱۳۵۵ جمعیت شهر مشهد ۶۶۰ هزار نفر بوده است که از این حدود ۶۰ هزار نفر حاشیه‌نشین بوده‌اند. اکنون جمعیت شهر مشهد حدود سه میلیون نفر است که از این تعداد یک میلیون نفر حاشیه‌نشین هستند. جمعیت حاشیه‌نشین شهر مشهد به دلیل مهاجرپذیری این شهر، گسترش روابط سرمایه‌داری و تقسیم ناعادلانه درآمد، ثروت و قدرت در میان شهروندان حدود ۳۰ درصد از کل جمعیت آن را شامل شده است.

در حال حاضر حدود ۲۱۰ هزار واحد مسکونی در حاشیه شهر مشهد واقع شده است که حدود یک میلیون نفر در این مناطق زندگی می‌کنند و در حدود ۹۶ درصد واحدهای مسکونی آنها فاقد استحکام است. در مناطق حاشیه شهر حدود ۸۵ تا ۸۷ درصد منازل فاقد مالکیت

مشخص و سند ملکی، و غالباً قولنامه‌ای است. اگر زلزله‌ای ۶ یا ۷ ریشتری در مشهد رخ دهد، متجاوز از ۱۰۰ هزار واحد مسکونی حاشیه شهر ویران خواهد شد و فاجعه انسانی رخ خواهد داد.

توزیع جغرافیایی حاشیه‌نشینی و زاغه‌نشینی در مشهد

ضلع شمالی شهر مشهد شامل حاشیه‌نشینان و زاغه‌نشینان منطقه کارخانه قند آبکوه، نخودک، حاشیه شرقی و شمالی باغ خواجه ربیع (منطقه ۱۳ مشهد) کمر بند شمال شرقی، شرق و جنوب شرقی مشهد شامل حاشیه‌نشینان و زاغه‌نشینان دروی، سیس آباد، همت آباد، گود حاجی تقی، التیمور، قلعه چرخ و فلک، پنج تن، رده، نیزه، گلشهر، روح آباد، قلعه مستضعفین، گلشور و مهرآباد، گود حاجی فخار، حسین آباد کرمانیها، قلعه خدر بیک، قلعه ساختمان، شتر گلو و قلعه خیابان، محمد آباد، حواشی کشتارگاه، دهشهر طرق، خیابان نوش، گل ختمی، کوی کارگران، شهرک شهید بهشتی و غیره کمر بند شمال غربی مشهد شامل اسماعیل آباد، کال سرخسی‌ها، شهرک امام حسین (ع)، شهرک قدس خین عرب، فتح آباد، بحرآباد و غیره ضلع جنوبی مشهد شامل شهرک بهارستان، کوی سیدی و حاشیه جاده سنتو، مفت آباد، حاشیه شرقی میدان تلویزیون، نه دره و غیره

آسیبهای حاشیه شهر مشهد

عمده‌ترین آسیبهای حاشیه‌نشینی شهر مشهد طبق برآوردها و بررسیهای میدانی محقق عبارت است از:

- ۱ - آسیبهای اجتماعی: مصداقهای مهم آن عبارت است از رواج بزهکاری، اعتیاد به مواد مخدر و فروش آن، خرید و فروش مشروبات الکلی، نزاع و...
- ۲ - آسیبهای فرهنگی: افزایش روند بیسوادی و بی‌علاقگی به آموزه‌های مذهبی و فرهنگی، وجود اهل سنت و ترویج وهابیت و بهائیت در این مناطق
- ۳ - آسیبهای فیزیکی: بافت مسکونی درهم و بی‌ضابطه، فرسودگی بناها، نمای نامطلوب ساختمانها و سیمای شهر و تشدید رفت و آمد در محله‌ها

۴ - آسیبهای اقتصادی: رواج دستفروشی و دوره‌گردی، افزایش بیکاران دائمی و فصلی و افزایش تکدیگری

۵ - آسیبهای بهداشتی: افزایش زباله‌ها و عدم دفع بموقع آن، جاری شدن فاضلاب خانگی در معابر عمومی، آلودگی هوا و صوتی و افزایش بیماریهای عفونی و واگیردار

۶ - آسیبهای سیاسی: واکنش سریع حاشیه‌نشینان به ناآرامیهای سیاسی و گرایش زیاد این افراد به شرکت در تظاهرات، راهپیماییها و اعتراضات خیابانی در قالب به ظاهر استیفای حقوق شهروندی خویش. بحث آسیبهای سیاسی بسیار گسترده است و می‌تواند تأثیرات سوء و مهمی بر امنیت عمومی داشته باشد و بعضاً از اهمیت و شدت بیشتری در بروز ناامنی برخوردار خواهد بود.

۷ - آسیبهای امنیتی: در بحث آسیبهای امنیتی هم مشکلات متعددی در زمینه‌های مختلف در جامعه وجود دارد که یکی از دلایل آن حاشیه‌نشینی است. اختلال در امنیت عمومی با توجه به تأثیرات نامطلوب

۸ - آسیبهای اجتماعی که نام برده شد و رواج تجاوز به اموال و ناموس ساکنان دیگر نقاط شهر (قتلهای زنجیره‌ای زنان روسپی در مشهد توسط قاتل سعید حنایی)

تهدیدات قابل تصور در حاشیه شهر

- ۱ - آشوبها، تجمعات و راه‌بندان در مناطق مختلف حاشیه شهر
- ۲ - سوء استفاده گروه‌های معاند و مخالف نظام از این‌گونه نابسامانیها
- ۳ - هزینه‌شدن چندین برابر اعتبارات فعلی که به‌طور حتم اثربخشی کمتری هم در پی خواهد داشت.
- ۴ - تبدیل شدن مسئله اجتماعی به یک معضل و معضل به بحران حاد که حوادث غیر قابل کنترلی را به همراه خواهد داشت. (<http://www.www.mashhadnews.org>).

زمان احتمالی بروز تهدید

تهدیدها غالباً موقعی ایجاد می‌شود که آسیبها به مرحله بحران برسد. زمانی که به مشکلات حاشیه‌نشینان رسیدگی نشود، باعث می‌شود مردم این مناطق از شهر به اقدامات ضد امنیتی دست بزنند و امنیت شهر را مختل سازند.

سوابق تهدید

۱ - حادثه سال ۱۳۷۲ مشهد را می‌توان ذکر کرد. در این سال به علت تخریب منازل بدون مجوز در بلوار طبرسی دوم توسط شهرداری عده‌ای از اراذل و اوباش به آشوب دست زدند و در پی آن مردم عادی این منطقه نیز همراهی کردند و این آشوب بیشتر مناطق شهر را در بر گرفت. و چندین مورد تجمع و راهبندان در مناطق دیگر از جمله جاده قدیم قوچان، طبرسی شمالی و سیدی ایجاد شد که با تدابیر مسئولان به حادثه منجر نشد.

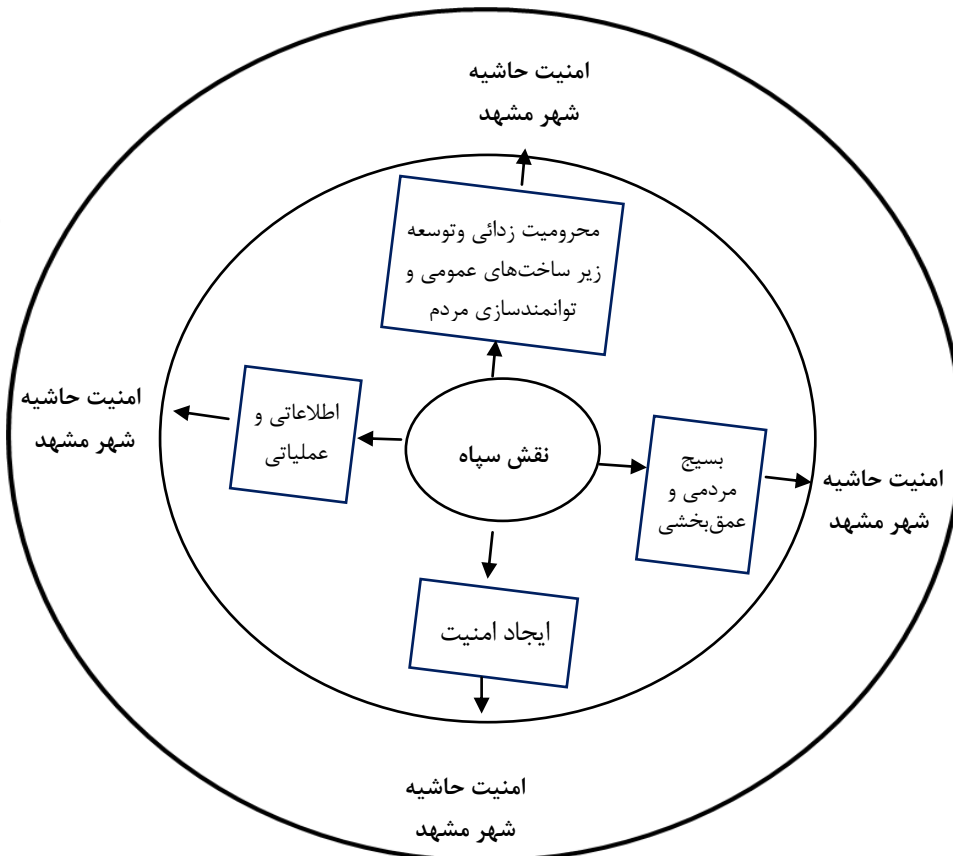
۲ - بستن راه توسط برخی از اهالی محدوده‌های دهرود - دروی و ده غیبی به دلیل مشکلات این مناطق و...

مناطق حاشیه‌نشین شهر مشهد

طبق آمار مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۴، جمعیت حاشیه‌نشین کشور در حدود ۱۱ میلیون نفر برآورد شده است که حدود ۱۰/۹ درصد از این جمعیت در حاشیه شهر مشهد ساکن هستند.

جمعیت ساکن در حاشیه شهر مشهد حدود یک میلیون و دویست هزار نفر تخمین زده می‌شود که حدود ۳۳/۶ درصد جمعیت شهر مشهد را شامل می‌شوند که در هشت بلوک جمعیتی و ۶۶ محله ساکن هستند.

جمعیت شهر مشهد	حدود جمعیت حاشیه‌نشین مشهد (نفر)	درصد حاشیه‌نشین
۳.۲۶۵.۵۱۵	۱.۲۰۰.۰۰۰	۳۶/۷۰٪

نمودار ۲: الگوی مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

نتایج بررسی پژوهشهای مرتبط نشان می‌دهد تمام این آثار به‌نوعی با یکدیگر و هم‌چنین با این تحقیق ارتباط دارد؛ اما تفاوت پیشینه‌ها با عنوان این پژوهش در این است که پیشینه‌های مورد بررسی، نقش سپاه و بسیج در تأمین امنیت و توانمندسازی حاشیه کلانشهر مشهد را دقیقاً مورد بررسی و مطالعه قرار نداده است؛ بنابراین نوآوری تحقیق، این است که تلاش شده است ضمن بررسی حاشیه شهر مشهد نقش سپاه و بسیج در تأمین امنیت و توانمندسازی حاشیه آن کلانشهر مورد مطالعه قرار گیرد.

- محمدی‌فر، مهدی (۱۳۹۲)، حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر امنیت کلان شهر تهران (مورد مطالعه اسلامشهر)، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه امام حسین(ع)، در این پژوهش به حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر امنیت کلانشهر تهران پرداخته، و با شاخص‌سازی شش متغیر اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و بهداشتی روانی به آزمون فرضیه پرداخته شده است.

- سعیدی رضوانی (۱۳۷۲)، بررسی تجارب بازسازی مناطق زاغه‌نشین شهر تهران، تهران: مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، این پژوهش در مورد تجربه بازسازی و بهسازی مناطق زاغه‌نشین در تهران است. در این پژوهش به بررسی اقداماتی پرداخته شده که شهرداری و دیگر ارگانهای ذی‌ربط در مناطقی که از نظر آنان منطقه زاغه‌نشین به‌شمار می‌رود، توجه کرده است. هدف پژوهش شناخت و بررسی عملکرد شهرداری تهران و دیگر نهادهای ذی‌ربط در ارتباط با بازسازی مناطق زاغه‌نشین شهر تهران است تا به مدد این بررسی با بازشناسی نقاط قوت و ضعف طرحها و عملکردها، پیشنهادهایی برای بهبود برنامه‌های بازسازی مناطق آلودگ‌نشین ارائه گردد.

- کاظمی آهویی، داود (۱۳۸۷)، پیامدهای سوء انتظامی حاشیه‌نشینی بر امنیت شهرها، مقطع کارشناسی ارشد مدیریت بحران، در این پژوهش نقش شهرک حاشیه‌ای ولی‌آباد در غائله شهرداری اراک در سال ۱۳۷۱ به‌طور جامع مورد بررسی قرار گرفته است.

- حسینی، سید مهدی (۱۳۹۰)، حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر امنیت کلانشهر تبریز (حاشیه نشینان دامنه کوه عون بن علی)، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه امام حسین(ع)

- برغم‌دی، هادی (۱۳۸۷) مقاله‌ای تحت عنوان «تأثیر تخریب محله غربت بر سرمایه اجتماعی اهالی محله خاک سفید» در فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، س هفتم، ش ۲۸ به چاپ رسانده است. در این مقاله به بررسی تأثیرات تخریب محله ناهنجار "غربت" بر سرمایه اجتماعی اهالی محله خاک سفید با سه شاخص اعتماد، همبستگی و مشارکت اجتماعی پرداخته شده است. یافته پژوهشگر در این مقاله این است که میزان سرمایه اجتماعی اهالی خاک سفید در سطح خویشاوندی بیشتر از سطوح همسایگی، محلی و قومی بوده است. همچنین میزان سرمایه اجتماعی در میان زنان بیشتر از مردان، در میان افراد مسن‌تر بیشتر از

افراد جوان و در میان افراد دارای تحصیلات کمتر بیش از افراد دارای تحصیلات بیشتر بوده است.

- قلی زاده، سید ابراهیم (۱۳۸۹) مقاله‌ای تحت عنوان «حاشیه نشینی و امنیت کلانشهر تهران»، فصلنامه آفاق امنیت، س سوم، ش هفتم، به چاپ رسانده است. محقق در این مقاله با بررسی وضعیت حاشیه‌نشینی در کلانشهر تهران و مبنا قرار دادن دو نظریه محرومیت نسبی و انتظارات رضایتمندی چنین نتیجه‌گیری می‌کند که به‌رغم برخی اقدامات مقطعی، حاشیه‌نشینی در کلانشهر تهران رو به گسترش است و با وجود اینکه نسل اول حاشیه‌نشینان، وضع زندگی در این مناطق را قبول کرده‌اند، نسل دوم که خود را متولد شهر تهران می‌دانند در مقایسه زندگی خود با گروه مرجع (شهروندان تهرانی) دچار محرومیت نسبی شده‌اند و برای جبران آن راه‌های قانونی و رسمی را دشوار یا مسدود می‌یابند و به کارهای غیر قانونی و هنجارشکن روی آورده‌اند که نتیجه آن ناامنیهای بسیار برای حاشیه‌نشینان، شهروندان تهرانی و دولت است.

- کارگر، بهمن (۱۳۸۶) مقاله‌ای تحت عنوان «حاشیه‌نشینی و امنیت شهری» در نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران به چاپ رسانده است. این مقاله از کتاب «امنیت شهری» است. محقق در این پژوهش ابتدا به بررسی حاشیه‌نشینی و بزهکاری می‌پردازد و سپس رابطه آن را با امنیت شهری بررسی می‌کند. در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌شود که کلانشهرها، نیازمند ایجاد مدیریت واحدی در پیکره خود هستند و در صورت تحقق نیافتن چنین مدیریتی، سازمانهای دخیل در مدیریت شهری، کارایی لازم را در وظایف خود نخواهند داشت.

- غلامحسینی، اسماعیل، (۱۳۸۹) مقاله‌ای تحت عنوان «پیامدهای سوء انتظامی حاشیه‌نشینی بر امنیت شهرها» همایش نظم امنیت، مشهد به چاپ رسانده است. محقق در این مقاله به بررسی وضعیت حاشیه‌نشینی در شهر اراک و شهرک حاشیه‌ای ولی‌آباد این شهر پرداخته است و با ارائه تعریفی عملیاتی از حاشیه‌نشینی به برخی از پیامدهای سوء انتظامی حاشیه‌نشینی اشاره کرده است. در پایان این نوشتار چنین نتیجه‌گیری می‌شود که بیش از ۷۰٪ حاشیه‌نشینان به دلیل ضعف مالی و اقتصادی به نواحی حاشیه‌نشین شهر اراک روی آورده‌اند و

علت به وجود آمدن اعتراضاتی مانند غائله شهرداری اراک در سال ۱۳۷۱، که پیامدهای سوء انتظامی فراوانی را در بر داشت به ماهیت ساختاری حاشیه‌نشینان مربوط می‌داند که باید مسئولان امنیتی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی کشور و شهرها به این مسئله توجه لازم را مبذول دارند.

روش پژوهش

روش این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی با ابزار پیمایشی (پرسشنامه) است. از نظر هدف نیز این تحقیق کاربردی است که نتایج آن می‌تواند در آگاهی دادن به مسئولان و حل مشکلات حاشیه‌نشینی بویژه در حاشیه کلانشهر مشهد کمک شایانی کند.

با توجه به موضوع تحقیق، جامعه آماری تعدادی از متخصصان حوزه حاشیه‌نشینی در مشهد هستند که ترکیبی از مسئولان سپاه استانی، مناطق و نواحی بسیج انتخاب شده‌اند. برای تعیین حجم نمونه جامعه آماری از جدول مورگان استفاده شده است که از ۵۰ نفر کارشناس مسائل امنیتی، فرهنگی اجتماعی مرتبط و آشنا به موضوع تعداد نمونه آماری که از طریق جدول مربوط به روش علمی به دست آمد، حجم نمونه ۴۴ نفر است.

برای جمع‌آوری اطلاعات از جامعه آماری و به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، از پرسشنامه‌ای استفاده شد که با توجه به متغیرهای تحقیق و عملیاتی کردن آنها تنظیم شده است. پرسشنامه تحقیق شامل دو دسته سؤال است: دسته اول به منظور تعیین و مشخص شدن ویژگیهای نمونه آماری از لحاظ جنسیت، سن، سطح تحصیلات، سابقه کار و دسته دوم به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق اجرا شده است. این پرسشنامه ۴۱ عنوان دارد و چهار بعد نقش سپاه در امنیت حاشیه شهر مشهد را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. نمره گذاری پرسشنامه براساس یک مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت (۱ = خیلی کم الی ۵ = خیلی زیاد) صورت می‌گیرد. پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای هر کدام از زیرمقیاسهای تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد با ۱۰ سؤال ۰/۸۶۴، تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد با ۱۱ سؤال ۰/۸۰۶، تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین

امنیت حاشیه شهر مشهد با ۱۳ سؤال ۰/۹۲۳ و مؤلفه تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد با ۷ سؤال ۰/۸۴۸ و کل پرسشنامه با ۴۱ سؤال ۰/۹۴۶ گزارش شده است که نشان از این دارد که پرسشنامه با این آزمونها و بررسی نخبگانی از روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار است.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز در راستای آزمون فرضیه‌ها و پاسخ به سؤالات از آزمونهای آماری با استفاده از نرم افزار spss استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل و یافته‌ها

در جهت حل مسئله تحقیق و پاسخ به سؤالات آن و همچنین با توجه به نوع تحقیق و روشهای جمع‌آوری اطلاعات در جهت تجزیه و تحلیل آن از آزمونهای آماری متعددی استفاده شده که شرح آن مرحله به مرحله در این قسمت (تجزیه و تحلیل) آمده است.

برای پاسخگویی به فرضیات تحقیق، ابتدا بر اساس آزمون کلموگروف - اسمیرنوف نرمال بودن داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ سپس از نظر سنجش رابطه میان متغیرها و آزمون معناداری از روش همبستگی و ضریب همبستگی پیرسون (باتوجه به عادی بودن داده‌ها) بهره گرفته شده است. تمام محاسبات آماری از طریق نرم‌افزارهای اس پی اس و اکسل انجام شده است.

- بررسی فرض عادی بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

در این مرحله به بررسی نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف در مورد هر یک از متغیرهای وابسته و مستقل پرداخته می‌شود و بر اساس نتایج، آزمونهای مناسب برای بررسی صحت و سقم فرضیات تحقیق انتخاب می‌شود.

با توجه به نتایج جدول، اگر مقدار سطح معنی‌داری از مقدار خطا بزرگتر باشد، فرضیه صفر را نتیجه می‌گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی‌داری از مقدار خطا کوچکتر باشد، فرضیه یک را نتیجه می‌گیریم؛ به عبارت دیگر در این آزمون اگر معیار تصمیم (P value) از ۰/۰۵ کمتر باشد، فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی داده‌ها نمی‌تواند از توزیع خاصی مانند نرمال، پواسن، نمایی یا یکنواخت باشد.

جدول ۱: نتیجه آزمون عادی بودن متغیرها

نتیجه گیری	تأیید فرضیه	مقدار خطا	سطح معنی داری	ابعاد پرسشنامه
داده‌های عادی	H ₀	۰/۰۵	۰/۲۸۳	تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
داده‌های عادی	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۶۵	تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرح‌های عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
داده‌های عادی	H ₀	۰/۰۵	۰/۶۸۹	تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
داده‌های عادی	H ₀	۰/۰۵	۰/۱۲۵	تأثیر توسعه زیر ساخت‌های سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

سؤال فرعی یک: تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۲: گویه‌های مربوط به بعد تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

ردیف	نمره	گویه‌ها
۰/۸۲۰	۲/۰۷	احداث مدرسه در مناطق محروم حاشیه شهر مشهد به چه میزان در تأمین حاشیه شهر مشهد تأثیر دارد؟
۰/۶۸۰	۴/۶۶	توزیع بسته‌های حمایتی و کمک به معیشت خانواده‌های معسر و نیازمند حاشیه شهر مشهد به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۱/۳۲۴	۳/۹۸	کمک به احداث، بازسازی و نوسازی خانه معسرین و نیازمندان در حاشیه شهر مشهد چه میزان در احساس رضایتمندی آنها تأثیر داشته است؟
۱/۰۸۹	۴/۲۴	حمایت از کارگاه‌های کوچک و خدماتی و اشتغالزا (تسهیلات با کارمزد کم) به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۱/۰۰۲	۴/۴۴	آموزش و توانمندسازی بانوان برای مشاغل خانگی در تأمین امنیت معیشتی خانواده‌ها حاشیه شهر مشهد نقش مستقیم داشته است؟
۱/۰۲۰	۳/۹۳	مرمت و بازسازی مساجد، اماکن مذهبی، ورزشی حاشیه شهر مشهد به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۸۳۸	۴/۳۷	برگزاری کلاسهای توانمندسازی و مهارتی به چه میزان در تولید اشتغال مولد و تأمین امنیت در حاشیه شهر مشهد کمک می‌کند؟
۰/۷۲۴	۳/۹۸	آموزش و توانمندسازی خانواده‌های در معرض آسیب اعتماد به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۹۴۹	۳/۵۹	احداث و مرمت مراکز بهداشتی و درمانی حاشیه شهر مشهد به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۷۴	۴/۰۲	عرضه خدمات درمانی و سلامت به بیماران صعب‌العلاج به چه میزان در رضایتمندی مردم و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟

جدول ۳: شاخصهای مربوط به بعد تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰/۳۴۳۶۵۱۸	انحراف معیار	۴,۱۱	میانگین
۴۱	تعداد	۲/۳۰	دامنه تغییر	۴,۲۰۰	میانه
		۲/۷۰	حداقل	۳,۹۰	نما

میانگین مربوط به بعد تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴/۱۱ است که با توجه به دامنه تغییر ۲/۳۰ و حداقل ۲/۷۰ و حداکثر ۵، این میانگین از میانگین متوسط ۳ بیشتر است؛ یعنی طبق نظر پاسخگویان، اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد بسیار مؤثر بوده است.

جدول ۴: آزمون تی استیودنت بعد تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

معناداری	مقدار t	میانگین	تعداد	بعد
۰/۰۰۰	۴۰/۳۷۰	۴/۱۱	۴۱	تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

از جدول چنین ملاحظه می‌شود معنی‌داری گویه‌های مربوط به بعد تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر است؛ بدین معنی که تفاوت بین معنی‌داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنی دار است.

سؤال فرعی دوم: تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۵: گویه‌های مربوط به بعد اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرح‌های عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

واریدنس	میانگین	گویه‌ها
۰/۶۵۱	۴/۲۷	تأثیر اجرای گشت‌های عملیاتی (پیاده، موتوری، خودرویی) بر کاهش جرائم عمومی و تأمین امنیت در حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟
۰/۷۲۸	۴/۱۵	تأثیر تورهای ایست بازرسی به چه میزان در امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۸۸	۴/۳۷	راه‌اندازی و تقویت سامانه فنی و مانیتورینگ معابر و خیابانها به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر دارد؟
۱/۰۷۴	۴/۰۲	ایجاد اشرافیت و کنترل مدام و مستمر بر ساخت و سازهای مناطق حاشیه شهر به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۵۰۶	۴/۵۱	محدودسازی و امکان کنترل اسکان بیگانگان و اهل سنت در مناطق حاشیه‌نشین به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۹۶۰	۳/۸۸	تأثیر ساماندهی اماکن استیجاری، اقامتی و زبارتی چه میزان تأثیر در جلوگیری از مقیمان غیر قانونی و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد داشته است؟
۰/۵۰۵	۴/۵۴	تکمیل اطلاعات شهری و هویتی ساکنان حاشیه شهر مشهد به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر دارد؟
۰/۵۵۲	۴/۴۴	استفاده از مردم به‌عنوان منابع اطلاعاتی به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۲۲	۴/۳۲	ساماندهی مردمی به‌عنوان نگهبانان محلات به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر دارد؟
۰/۸۴۹	۴/۴۱	شناسایی و دستگیری باندهای مواد مخدر، اراذل و اوباش و گروه‌های سلفی و تکفیری و باندهای فساد، گروه‌های انحراف فکری و دزدی به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۸۰۵	۴/۴۶	تأثیر کشف و انهدام باندهای قاچاق سلاح در ایجاد تأمین امنیت پایدار در حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۶: شاخصهای مربوط به بعد تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرح‌های عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۴/۳۱	انحراف معیار	۰/۴۹۵۷	حداکثر	۵
میانه	۴/۳۶	دامنه تغییر	۱/۶۴	تعداد	۴۱
نما	۴/۲۷	حداقل	۳/۳۶		

میانگین مربوط به بعد تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴/۳۱ است که باتوجه به دامنه تغییر ۱/۶۴ و حداقل ۳/۳۶ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط ۳، بیشتر است؛ یعنی طبق نظر پاسخگویان، اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد بسیار فوقالعاده مؤثر بوده است.

جدول ۷: آزمون تی استیودنت بعد تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

معناداری	مقدار t	میانگین	تعداد	بعد
۰/۰۰۰	۵۵/۶۱۶	۴/۳۱	۴۱	تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

از جدول چنین ملاحظه می‌شود معنی‌داری گویه‌های مربوط به بعد تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر است؛ بدین معنی تفاوت بین معنی‌داری محاسبه‌شده و گزینه متوسط معنی‌دار است.

سؤال فرعی سوم: تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۸: گویه‌های مربوط به بعد تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

وارپانس	میانگین	گویه‌ها
۰/۶۳۹	۴/۲۴	احداث سوله‌های چندمنظوره (فرهنگی و ورزشی و...) در مناطق حاشیه شهر مشهد به چه میزان در تأمین امنیت آن تأثیر داشته است؟
۰/۷۱۱	۴/۲۰	توزیع بسته‌های فرهنگی (نوشت‌افزار دانش‌آموزان) به چه میزان در رضایتمندی مردم حاشیه شهر مشهد و تأمین امنیت آن تأثیر داشته است؟
۰/۷۳۹	۴/۲۴	غنی‌سازی اوقات فراغت جوانان و نوجوانان چه تأثیری در احساس نشاط اجتماعی و دلبستگی آنها به انقلاب و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد داشته است؟
۰/۷۵۰	۴	تقویت و حمایت هیئت‌های مذهبی همسو در حاشیه شهر مشهد به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۵۹۸	۳/۹۵	ایجاد مهدهای قرآنی (مکتبخانه‌ها) به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۷۴۰	۳/۹۰	تشکیل جلسات مذهبی و قرآنی بانوان به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۱/۰۱۲	۳/۷۱	برگزاری مسابقات فرهنگی و ورزشی مناسبی محله‌محور به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۴۵	۳/۸۳	استقرار روحانی محله بر پایه مسجد به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۵۶۱	۴/۲۰	تشکیل و حمایت از مجامع مهاجران همسو و دارای مجوز به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۸۹	۳/۷۶	آموزش چهره به چهره خانواده‌های در معرض تهدید حاشیه شهر مشهد به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۵۷۸	۳/۸۵	برگزاری یادواره فصلی شهدای محل به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۸۰۱	۳/۷۳	توانمندسازی مربیان و معلمان و مدیران مدارس به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۶۶۰	۳/۸۸	توانمندسازی اولیای دانش‌آموزان در معرض آسیبها و تهدیدات اجتماعی به چه میزان در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟

جدول ۹: شاخصهای مربوط به بعد تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۳/۹۶	انحراف معیار	۶/۴۳	حداکثر	۵
میانه	۴/۰۰۰	دامنه تغییر	۲/۱۵	تعداد	۴۱
نما	۴/۰۰	حداقل	۲/۸۵		

میانگین مربوط به بعد تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۳/۹۶ است که با توجه به دامنه تغییر ۲/۱۵ و حداقل ۲/۸۵ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط ۳، بیشتر است؛ یعنی طبق نظر پاسخگویان، تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد بسیار مؤثر بوده است.

جدول ۱۰: آزمون تی استیودنت بعد تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

معناداری	مقدار t	میانگین	تعداد	بعد
۰/۰۰۰	۴۱/۹۶۹	۳/۹۶	۴۱	تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

از جدول چنین ملاحظه می‌شود معنی‌داری گویه‌های مربوط به بعد تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر است؛ بدین معنی تفاوت بین معنی‌داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنی‌دار است.

سؤال فرعی چهارم: تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۱۱: گویه‌های مربوط به بعد تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

وار یانس	میانگین	گویه‌ها
۰/۴۰۶	۴/۵۱	ایجاد قرارگاه اجتماعی و امنیتی برای تمرکز بر تأمین امنیت پایدار در حاشیه شهر مشهد به چه میزان تأثیر داشته است؟
۰/۳۸۸	۴/۳۷	راه اندازی و توسعه نواحی مقاومت در مناطق حاشیه‌نشین مشهد به چه میزان در افزایش جذب و سازماندهی بسیج و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۵۳۸	۴/۳۷	احداث، توسعه و مرمت و بازسازی حوزه‌های مقاومت بسیج به چه میزان در جذب و سازماندهی جوانان و نوجوانان و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر داشته است؟
۰/۳۸۸	۴/۳۷	تأثیر توسعه و ایجاد پایگاه‌های مقاومت در جذب و سازماندهی جوانان و نوجوانان و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان بوده است؟
۰/۴۶۲	۴/۲۹	تأثیر راه‌اندازی و برقراری مرکز فرماندهی و کنترل یکپارچه بر اقدامات و فعالیتهای سپاه و تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد چه میزان است؟
۰/۵۹۵	۴/۱۷	تأثیر راه‌اندازی گردانهای امنیتی امام علی(ع) در ایجاد تأمین امنیت در حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟
۰/۵۹۸	۴/۰۵	تأثیر راه‌اندازی گردانهای بیت‌المقدس بسیج در ایجاد تأمین امنیت در حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟

جدول ۱۲: شاخصهای مربوط به بعد تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۵	حداکثر	۰/۵۰۲۲	انحراف معیار	۴/۳۰	میانگین
۴۱	تعداد	۱/۴۳	دامنه تغییر	۴/۲۹	میانه
		۳/۵۷	حداقل	۴/۷۱	نما

میانگین مربوط به بعد توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴/۳۰ است، که با توجه به دامنه تغییر ۱/۴۳ و حداقل ۳/۵۷ و حداکثر ۵ این میانگین از میانگین متوسط ۳، بیشتر است؛ یعنی طبق نظر پاسخگویان، توسعه زیرساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر بسزایی داشته است.

جدول ۱۳: آزمون تی استیودنت بعد تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

معناداری	مقدار t	میانگین	تعداد	بعد
۰/۰۰۰	۵۴/۸۶۲	۴/۳۰	۴۱	تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

از جدول چنین ملاحظه می‌شود معنی‌داری گویه‌های مربوط به بعد تأثیر توسعه زیرساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر است؛ بدین معنی تفاوت بین معنی‌داری محاسبه شده و گزینه متوسط معنی‌دار است.

هم‌چنین بر اساس آزمون فریدمن بین تأثیر ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تفاوت وجود ندارد. در بررسی فرضیه اصلی دو فرض H_0 و H_1 که به شرح ذیل است، مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد.

- بین تأثیر ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تفاوت معناداری وجود ندارد: H_0
 بین تأثیر ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تفاوت معناداری وجود دارد: H_1

جدول ۱۴: آزمون فریدمن داده‌ها

تعداد	۴۱
آمار کای اسکوئر	۱۹/۳۵۸
درجه آزادی	۳
معنی‌داری	۰/۰۰۰

جدول ۱۵: ابعاد اقدامات و ضریب تأثیر آنها در آزمون فریدمن داده‌ها

رتبه میانگین	ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
۲/۹۶	تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
۲/۷۲	تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
۲/۵۰	تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد
۱/۸۲	تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد

نتایج جدول نشان می‌دهد معنی‌داری محاسبه‌شده برای عوامل یادشده از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچکتر است. در نتیجه فرض صفر رد، و فرضیه تحقیق تأیید شد؛ لذا بین میزان تأثیرگذاری ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تفاوت وجود دارد که بیشترین تأثیر ۱ - تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۲ - تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۳ - تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴ - تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهداف تحقیق و در راستای پاسخگویی به آنها با استفاده از روشهای پیمایشی و آماری به تجربه تحلیل پرداخته شد تا بتوان به سؤالات تحقیق پاسخ داد. در پاسخ به سؤال یک: تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟ با توجه به میانگین ۴/۱۱ این مؤلفه و هم‌چنین معناداری آزمون تی استیودنت این مؤلفه ۴۰/۳۷ نشان‌دهنده نقش بسیار فعال و بی‌بدیل اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است که بیانگر نقطه قوت قرارگاه‌های محرومیت‌زدایی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است. در پاسخ به سؤال دوم: تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟ با توجه به میانگین زیاد و خوب ۴/۳۱ و معناداری آزمون تی استیودنت و مقدار زیاد تی ۵۵/۶۱۶ نشان‌دهنده نقش مجموعه‌های اطلاعات و عملیات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است. در پاسخ به سؤال سوم: تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد به چه میزان است؟ با توجه به میانگین ۳/۹۶ و معناداری آزمون تی و مقدار آماره تی ۴۱/۹۶۹ نشان‌دهنده تأثیر مطلوب اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است که می‌تواند بهتر از این شود و در پاسخ به سؤال چهارم: تأثیر توسعه زیرساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر

مشهد به چه میزان است؟ میانگین مربوط به بعد توسعه زیرساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴/۳۰ است و با توجه به معناداری و مقدار آماره تی ۵۴/۸۶۲، طبق نظر پاسخگویان، توسعه زیرساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تأثیر بسزایی داشته است. با توجه به آزمون فریدمن بین میزان تأثیرگذاری ابعاد اقدامات سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد تفاوت وجود دارد که بیشترین تأثیر ۱ - تأثیر توسعه زیر ساختهای سازمانی، امنیتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۲ - تأثیر اقدامات اشراف، اقدام اطلاعاتی و طرحهای عملیاتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۳ - تأثیر اقدامات سازندگی، محرومیت‌زدایی و بهداشتی سپاه در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد ۴ - تأثیر اقدامات سپاه در حوزه فرهنگی و اجتماعی در تأمین امنیت حاشیه شهر مشهد است. این نشان می‌دهد که سپاه و بسیج در کنار نقش نظامیگری خود در ایجاد زیرساختهای محرومیت‌زدایی و اقدامات فرهنگی و اجتماعی و امنیتی در مناطق حاشیه‌نشین نیز خوب عمل کرده است و نتایج آن از برداشتهای میدانی بخوبی خود را نشان می‌دهد؛ لذا با توجه به مردمی‌بودن سپاه و بسیج به‌نظر می‌رسد در صورتی که شرایط و امکانات قانونی و اجرایی داشته باشد و در کنار دولت و دیگر مراجع متولی این کارها در تصمیم‌گیریها، برنامه‌ریزی و اقدامات باشد، تأثیر بسیار زیادی می‌تواند در حل بسیاری از مشکلات حاشیه‌نشینی و توانمند کردن این مناطق داشته باشد. این نهاد با توجه به مردمی‌بودن آن ظرفیت بسیار بزرگی را در هرچه تاب‌آور کردن مناطق حاشیه‌نشین و در پی آنها در کلانشهرها در مقابله با مشکلات و بحرانهای مختلف می‌تواند داشته باشد. جا دارد با توجه به این نتایج، مسئولان دولتی و تصمیم‌گیر در این زمینه از این ظرفیت به نحو احسن در حل بسیاری از مسائل و مشکلات مناطق حاشیه‌نشین استفاده کنند.

پیشنها

با توجه به موارد آمده در پژوهش با مد نظر قرار دادن دو رویکرد یاد شده و یافته‌های تحقیق، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به اینکه یکی از دلایل انتخاب اسکان در شهرستان مشهد و حاشیه‌های اطراف آن، مهاجرت از دیگر استانهای کشور است، پیشنهاد می‌شود مسئولان دلایل مهاجرت از دیگر

شهرستانها را شناسایی، و در گام اول مهاجرت را مهار کنند و دسترسی به امکانات و تسهیلات مورد نیاز افراد را به صورت سلسله مراتبی و اصولی در مناطق مختلف امکانپذیر سازند تا ضمن اینکه مهاجرت به شهرهای بزرگتر کمتر شود، دیگر شاهد رشد قارچ گونه شهرهای اقماری اطراف کلانشهرها و وجود پدیده‌های مختلف امنیتی نباشیم.

- با توجه به ویژگیهای همچون تراکم زیاد جمعیت، شغل نامناسب و... که زمینه‌ساز بروز آسیبهای اجتماعی در محلات حاشیه‌نشین مشهد است، پیشنهاد می‌شود مسئولان شهری با اشتغال‌آفرینی، ایجاد فضای تفریحی و فراغتی سالم، ساختن سالنهای ورزشی، کتابخانه، خانه‌های فرهنگ و مواردی از این قبیل زمینه‌های بروز آسیبهای اجتماعی را کاملاً محدود کنند.

- به منظور افزایش ضرایب امنیتی در شهرستان مشهد و مناطق حاشیه‌ای آن، پیشنهاد می‌شود مراجع انتظامی و امنیتی از طریق ایجاد ایستگاه‌های اطلاعاتی و پاسگاه‌های انتظامی و حضور مرتب گشتهای سیار در محلات، ضریب امنیتی مناطق یاد شده را افزایش دهند.

- با توجه به اینکه تعدادی از کارخانجات و شرکتهایی که در شهرستان مشهد فعالیت می‌کنند، جنبه ملی دارند، بنابراین پیشنهاد می‌گردد ضمن ساماندهی این کارخانجات و شرکتهای معوقات و مطالبات کارگران کارخانه‌های مهم و اثرگذار پرداخت گردد تا از هرگونه بهره‌برداری سیاسی NGO ها (سازمانهای مردم نهاد) جلوگیری به عمل آید.

- پیشنهاد می‌شود ضمن ایجاد انگیزه مردمی برای مشارکت در کارها به اختصاص سرمایه‌گذاری بیشتر در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و... توسط بخش خصوصی و دولت در شهرهای مهاجر فرست اهتمام ویژه شود و از دادن برخی از امتیازها همچون یارانه، دادن شناسنامه نوزادان، دادن گواهینامه، پلاک خودرو، وامهای خرید خانه و... برای مهاجران غیر متخصص در حاشیه کلانشهرها جلوگیری شود و محدودیتهای لازم به عمل آید.

منابع

فارسی

- ۱ - ابراهیمی، مهدی؛ مختاری ملک آبادی، رضا (۱۳۸۴). آسیب شناسی کالبدی بافت‌های پر مسئله و ارتباط آن با آسیب‌های اجتماعی. مقالات برگزیده همایش حاشیه‌نشینی و امنیت قضایی. تهران: دبیرخانه گروه پژوهشی داگستری کل استان تهران.
- ۲ - اسکانی کزازی، غلامحسین؛ سیاه پیرانی، میترا؛ حامدی، مریم (۱۳۸۸). سکونتگاه‌های غیر رسمی و تبعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی آن. همایش ملی: سکونتگاه‌های غیر رسمی، چالش‌ها - راهبردها (با محوریت منطقه کلانشهری تهران). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری. اسفند ماه.
- ۳ - ارمغان، سیمین (۱۳۸۹). اثرات امنیتی قاچاق کالا در مناطق حاشیه‌ای. اقتصاد پنهان. فصلنامه پژوهشی - تحلیلی، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز. ش ۱۲.
- ۴ - اویرای، آس (۱۳۷۰). مهاجرت، شهرنشینی و توسعه. ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- ۵ - بوزان، باری (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس. ترجمه ناشر. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۶ - پاپلی یزدی، محمد حسین؛ رجبی سناجردی، حسین (۱۳۸۲). نظریه‌های شهر و پیرامون. تهران: سمت.
- ۷ - پور موسوی، سید موسی (۱۳۸۷). شناسایی کانون‌های بحران شهری تهران. دانشگاه امام حسین (ع)، مرکز مطالعات و پژوهش‌های راهبردی امام علی (ع)، پروژه: بصیر یک.
- ۸ - حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک. تهران: نشر آستان قدس رضوی.
- ۹ - حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۷۰). حاشیه‌نشینی در جستجوی معنی و مفهوم. مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی. ش ۴۶ - ۴۵.
- ۱۰ - حسینی، محمدرضا (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن در شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران.

- ۱۱ - حسینی، سیدمهدی (۱۳۹۰). حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر امنیت کلانشهر تبریز (مطالعه موردی: دامنه کون عون بن علی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه امام حسین (ع).
- ۱۲ - خوب‌آیند، سعید (۱۳۸۴). تحلیل فضایی علل شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در شهر اصفهان. پایان‌نامه دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- ۱۳ - خو محمدی، سعید (۱۳۸۴). امنیت اجتماعی از دیدگاه قرآن و امام علی (ع). مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، تهران: آشنا.
- ۱۴ - روح‌الامینی، محمود (۱۳۷۴). زمینه فرهنگ‌شناسی. ج دوم. تهران: انتشارات پیام نور.
- ۱۵ - رئیس‌دانا، فریبرز (۱۳۸۱). نگاهی به مسائل توسعه شهری، اقتصاد سیاسی توسعه. تهران: انتشارات نگاه.
- ۱۶ - رضوان، علی (۱۳۸۵). امنیت شهری و نقش آن در برنامه‌ریزی شهری در ارتقا و بهبود آن (منطقه ۱۷ شهرداری تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر.
- ۱۷ - زاهد زاهدانی، سعید (۱۳۶۹). حاشیه‌نشینی. شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- ۱۸ - سیف، الله‌مراد (۱۳۸۹). مفهوم‌شناسی امنیت اقتصادی. فصلنامه علمی - پژوهشی آفاق امنیت. س سوم. ش نهم.
- ۱۹ - صارمی، حمیدرضا (۱۳۸۹). تحلیل نقش مسائل اجتماعی در ناامنی‌های شهرها از دیدگاه اسلام. نشریه هویت شهر. س ۴. ش ۶.
- ۲۰ - صبوری، رضا؛ صفری، اکرم (۱۳۹۱). ابعاد امنیت اجتماعی در قانون اساسی ج ۱.۱ و تأثیر آن بر امنیت ملی. فصلنامه دانش انتظامی. س ۱۴. ش ۳.
- ۲۱ - صدیقی، حمید (۱۳۷۸). بررسی مشکلات شهرک‌ها و مجتمع‌های مسکونی جنوب تهران و تأثیر آن بر گرایش به رفتار ضد اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده ادبیات.
- ۲۲ - صفوی، سید یحیی (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران. ج پنجم. تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۲۳ - صفوی، سید یحیی (۱۳۸۰). تحلیل جغرافیایی امنیت تهران و ارائه الگوی بهینه. رساله دکتری.
- ۲۴ - فریدمن، جان؛ داگلاس، مایک (۱۳۶۳). توسعه روستا - شهر. ترجمه عزیز کیاوند. تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- ۲۵ - قلی‌زاده، سید ابراهیم (۱۳۸۹). حاشیه‌نشینی و امنیت کلانشهر تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی آفاق امنیت. س ۳. ش ۸.
- ۲۶ - کارگر، بهمن (۱۳۸۶). حاشیه‌نشینی و امنیت شهری. جغرافیا، نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران. دوره جدید. س ۵. ش ۱۵ - ۱۴.

- ۲۷ - کلانتری، محسن (۱۳۸۰). بررسی جغرافیایی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران. رساله دکتری، دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا.
- ۲۸ - لطفی، حیدر و دیگران (۱۳۸۹). بحران حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیر رسمی در مدیریت کلانشهرها و رهیافتهای جهانی. فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی. س ۲. ش ۲.
- ۲۹ - لرنی، منوچهر (۱۳۸۴). امنیت ملی و دفاع از ارزشها. تهران: معاونت آموزشی ساعس ناجا.
- ۳۰ - ماندل، رابرت (۱۳۸۷). چهره متغیر امنیت ملی. ج سوم. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۳۱ - محسنی، علی (۱۳۸۹). مسئله حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی با تأکید بر توانمندسازی آن (مطالعه مورد، حاشیه نشینان شهر گرگان). فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی. س ۲. ش ۴.
- ۳۲ - ممتاز، فرید (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی شهر. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ۳۳ - نصرالهی، غلام (۱۳۹۱). درآمدی بر حاشیه‌نشینی و امنیت اجتماعی. تهران: نشر بیشه.
- ۳۴ - هاروی، دیوید (۱۳۷۰). عدالت اجتماعی و شهر. ترجمه فرخ حسامیان و دیگران. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- ۳۵ - هیراسکار، جی کی (۱۹۷۶). درآمدی بر مبانی برنامه‌ریزی شهری. ترجمه محمد سلیمانی و احمد رضا بکانی فرد. تهران: جهاد دانشگاهی تربیت معلم.

انگلیسی

- 36 - clnard,marshal.B, (2001): "slum and community development ", the free press, new York.
- 37 - Traditional versus societal security and the role of securitization, southeast European politics,june 2002,vol 3,no.1,pp.71-76.
- 38 - www.vista.ir.
- 39 - http://www.mashhadnews.org

